

INSTÄLLNINGEN TILL FAMILJEVÅLD I FINLAND OCH SVERIGE*)

AV TEUVO PELTONIEMI

Bakgrund

Debatten om familjevåld har under de senaste åren varit livlig både i Finland och Sverige. Debatten har dock tagit olika former. I Sverige har man fört en feministiskt anstruken diskussion om våld mot kvinnor (kvinnomisshandel). I debatten har man krävt lagändringar. Detta har t.ex. lett till upphävande av målsägandestadgandet rörande hemvåldssituationer från och med början av år 1982. Likaså har av feminister skötta behandlingssystem, kvinnohus och kristelefoner startats (Ekselius 1982, Socialdepartementet 1983). I Sverige har man kort sagt betonat samhällets intresse och krävt förbättrande av kvinnans ställning för att minska familjevåld. I Danmark och Norge har diskussionen varit likadan (Snare & Olafsdottir & Peltoniemi 1983).

I Finland har debatten förts i ett annat tonläge. Det feministiska perspektivet fick publicitet speciellt i början, men debatten har betonat att familjevåld är ett hela familjens problem (Peltoniemi 1982a). Ett omfattande vårdssystem har grundats: skyddshem fanns i åtminstone elva städer hösten 1983. I motsats till de svenska kvinnohusen släpper de flesta skyddshemmen också in manliga klienter (Peltoniemi 1981, 1983a).

Skillnaden mellan Finland och Sverige återspeglas också i de termer som används. Medan man talar om kvinnoemisshandel i Sverige, används termen »familjevåld« i Finland (Peltoniemi & Honkavaara 1981). Man vet att det finns skillnader även vad gäller barnemisshandel och äga. Finländarna accepterar användandet av äga mera allmänt än vad svenskarna gör (Korpilahti 1981, Peltoniemi 1983c).

Huvudsyftet med denna undersökning var att undersöka om skillnaden i den officiella debatten också återspeglar befolkningens attityder: om finländare tänker annorlunda om familjevåld än svenskar. Svaret på denna fråga erhålls genom att undersöka attityder som ansluter sig till familjevåld.

Data

Finlands material består av 475 och Sveriges av 494 respondenter. De representerar finländare och svenskar mellan 15 och 70 år. Det finländska materialet insamlades under augusti – september år 1981 och det svenska materialet i oktober 1981. Intervjuer genomfördes som en del av opinionsforskningsinstitutens allmänna rutinundersökningar.

*) Artikeln baserar sig på ett föredrag, vilket hölls på det 1. seminariet om barnemisshandel i Helsingør 12-14 augusti 1983.

Av de finländska respondenterna rapporterade 12 % och av de svenska 11 % familjevåld. Svenskarna nämnde oftare att det förekommit våld som riktats mot flera familjemedlemmar. 60 sådana fall kom fram i Finland och 86 i Sverige. (En mera utförlig analys om datan ingår i Peltoniemi 1983b. Mera detaljerade uppgifter om familjevåldets omfattning finns i Peltoniemi 1983a och b).

Att ingripa i familjevåld

Familjevåld är en privatsak. Det kommer till myndigheternas kännedom först situationen är till ytterlighet tillspetsad, för skillsmässoplanernas skull eller när toleransgränsen har överskridits. Lagstiftaren i vissa länder har betonat familjevåldets natur av privatsak med en målsägandeparagraf. Privata intressen har ansetts viktigare än det allmännas intresse.

Familjevåld äger sällan rum utan att grannar, släktingar eller arbetskamrater får veta av det. Familjevåldet är ofta högljutt och kommer förmodligen lätt till grannarnas kännedom, åtminstone i flerfamiljshus. Grövre familjevåld förorsakar kroppsskador och förklaringar att de föranleddes av olyckshändelser väcker inte längre tilltro.

Familjevåldets tabukaraktär, dess juridiska status som privatangelägenhet och individens reaktioner på familjevåld analyserades med tre frågor. Den allmänna attityden mättes med ett påstående om att grannarna oftare borde blanda sig i familjevåldet. Om målsägandefrågan frågades särskilt. Den tredje frågan gällde de svarandes handlande i familjevåldssituationer mot de närmaste. I tabell 1 analyserades först den allmänna inställningen.

Tabell 1. Inställningen till påståendet: »Folk borde oftare ingripa i våldssituationer i grannfamiljer» i Finland och Sverige enligt kön (%).

	MÄN		KVINNOR		ALLA	
	Finland	Sverige	Finland	Sverige	Finland	Sverige
Stämmer helt och hållet	18	19	29	32	24	25
Stämmer ganska bra	28	39	29	39	28	39
Stämmer varken bra eller dåligt	19	19	21	14	20	16
Stämmer ganska dåligt	23	11	12	9	17	10
Stämmer inte alls	11	11	8	6	10	9
Inget svar	2	1	—	—	1	—
Totalt (N)	101 (225)	100 (265)	99 (249)	100 (229)	100 (475)	99 (494)

Lite över hälften av finländarna och över två tredjedelar av svenskarna ansåg att man oftare borde ingripa i våldssituationer i grannfamiljer. Svenskarna betraktar i klart mindre utsträckning än finländarna familjevåldet som en privatsak. Intressant nog framgår skillnaden tydligast i »stämmer ganska bra«-svaren. Andelen respondenter som tyckte att påståendet stämmer helt och hållet är av samma storleksordning i båda länderna. Både i Finland och Sverige är kvinnorna mer ofta för ingripande i familjevåld. Skillnaden, som

överstiger ett tiotal procentenheter, kommer speciellt tydligt fram i »stämmer helt och hållet«-gruppen.

Samma skillnad mellan länderna framgår också av tabell 2, där påståendet löd: »Om du fick veta att någon i ditt grannskap har slagit sin maka eller make eller sammanboende, vad skulle du göra?»

Tabell 2. Vad skulle man göra om man fick höra om ett familjevåldsfall? Finland och Sverige enligt kön (%).

	MÄN		KVINNOR		ALLA	
	Finland	Sverige	Finland	Sverige	Finland	Sverige
Skulle göra något	53	74	60	77	57	75
Skulle inte göra något	44	20	35	15	39	18
Tveksam, vet ej	2	5	6	8	4	6
Totalt (N)	99 (255)	99 (265)	101 (249)	100 (229)	100 (475)	100 (494)

Lite över hälften av finländarna och tre fjärdedelar av svenskarna skulle reagera på något vis på familjevåld hos grannar eller bekanta. 39 % av finländarna och 18 % av svenskarna skulle inte göra något eftersom de »inte vill blanda sig i andras angelägenheter«. I båda länderna skulle kvinnorna handla oftare än män. Skillnaden är av samma storleksordning som i föregående fråga.

Tabell 3. Vad skulle man göra om man fick höra om ett familjevåldsfall? Åtgärder i Finland och Sverige enligt kön (%).

	MÄN		KVINNOR		ALLA	
	Finland	Sverige	Finland	Sverige	Finland	Sverige
Jag skulle själv prata med gärningsmannen	39	22	25	34	31	29
Jag skulle själv prata med offret	13	22	25	25	20	24
Jag skulle prata med andra för att kunna besluta om vad som skall göras	14	17	19	13	17	15
Jag skulle anmäla fallet till polisen	21	25	14	9	17	16
Jag skulle ta kontakt med ett kvinnohus	1	1	1	2	1	2
Totalt	101 (140)	99 (196)	100 (181)	99 (250)	100 (321)	101 (446)
Åtgärder	(120)	(196)	(149)	(177)	(270) ¹	(373)
Respondenter	1,2	1,0	1,2	1,4	1,2	1,2
Åtgärder/respondenter						

¹ Uppgift om kön saknas i ett fall.

I ovanstående tabell betraktas endast de som reagerade på situationen. Tabell 3 avslöjar att skillnaden mellan länderna gäller reagerandet på familjevåld i allmänhet. Det råder inte stora olikheter i sätten att handla. Frågan var uppställd på så sätt att man kunde ange flera olika alternativ. I genomsnitt angavs 1,2 åtgärder både i Finland och Sverige. I Finland finns det inga skillnader i antalet åtgärder mellan män och kvinnor. I Sverige angav kvinnorna flera alternativ (1,4 åtgärder) än männen (1,0 åtgärd). I båda länderna skulle man oftast prata med gärningsmannen och vanligast därefter är att prata med offret. Över en fjärdedel skulle diskutera med gärningsmannen, en femtedel med offret och nästan lika många med andra »för att kunna besluta om vad som skall göras«. Dessa åtgärder som ansluter sig till den informella kontrollen bildar tillsammans 68 % av båda finländarnas och svenskarnas åtgärder. Anmälan till sociala myndigheter eller polis skulle vara lika allmänt (ungefär 15 %) i båda länderna. Däremot skulle endast en eller två procent av de svarande anmäla fallet till ett skyddshem (Finland) eller kvinnohus (Sverige). Detta är intressant eftersom, enligt en finsk undersökning, två tredjedelar av befolkningen är medveten om att skyddshem ger skydd åt dem som blir utsatta för familjevåld (Leskinen & Mäkinen & Peltoniemi 1982). Det oaktat upplevs skyddshem inte som ett realistiskt alternativ vid grannarnas familjevåldssituationer. Detta kan bero på det faktum att organisationerna är nya eller att skyddshem endast finns på några ställen eller att man erfar dem som vårdorganisationer, vilka offret själv skall ta kontakt med.

Skillnaden mellan kön i tabell 3 är ringa. Av de finska männen skulle flertallet hellre tala om händelsen med gärningsmannen än med offret, kvinnorna för sin del skulle i lika stor utsträckning vända sig till båda parter. I Sverige skulle männen i lika stor utsträckning tala båda med gärningsmannen och offret, kvinnorna däremot oftare med gärningsmannen. Det är dock svårt att tolka skillnaden. Män skulle oftare än kvinnor anmäla fallet till polis. Kvinnorna däremot skulle oftare vända sig till de sociala myndigheterna.

Målsägandefrågan

Enligt den finska strafflagen ligger grov misshandel under allmänt åtal. Misshandel eller lindrig misshandel som förekommit på ett privat område är målsägandebrott för vilket åklagaren inte kan väcka åtal ifall offret självt inte anmäler brottet. I det fall att misshandel eller lindrig misshandel sker på en allmän plats kan åklagaren väcka åtal även om offret inte skulle ha gjort brottsanmälan.

Ett motsvarande stadgande ingick i den svenska brottsbalken ända fram till år 1982. Enligt Sveriges brottsbalk kunde, om brottet inte var grovt eller inte företogs på allmän plats, åtal väckas endast om målsägande krävde det eller om åtal var påkallat ur allmän synpunkt. Fr o m början av år 1982 upphävdes detta stadgande och därmed förlorade misshandel helt sin tidigare målsägandekaraktär. Detta har medfört en viss ökning av de till polisen anmälda familjevåldfallen.

I Sverige motiverades behovet av en förändring av lagen också med samhällets intresse av familjefallen och med att offren ofta avstår från att föra saken inför rätta av rädsla för hämnd. Tanken var att lagen skulle ge en klar förbudsnorm för misshandel oavsett var sådan inträffar och att misshandel alltid är brott.

Motståndarna till lagändringen var åter av den åsikten att ändringsförslaget uppvisade oförståelse för familjevåldets speciella natur och att det i praktiken skulle medföra stora

svårigheter såsom att offret inte vill verka i samarbete med polisen eller åklagaren i fråga om ärendets handläggning. Samtidigt åberopas även åsikter som att brott i allt större utsträckning borde överföras på målsägargruppen och att människor också i allmänhet borde ges mera makt att utanför rättsapparaten avtala om ersättning för brott.

Också tabell 4 visar att svenskarna i jämförelse med finländarna anser familjevåldet mera vara ett ärende av allmänt intresse än privat angelägenhet. Frågan löd:

»Enligt nu gällande lag beror det på var misshandeln äger rum om frågan om misshandel skall tas upp i domstol. T ex om en man misshandlar sin hustru i *hemmet* kommer saken inte upp i domstol om inte hustrun uttryckligen vill det. Däremot går en likadan misshandel som äger rum *på gatan* automatiskt till domstol oberoende av offrets vilja. Vilken är din åsikt? Borde också misshandelsfall som ägt rum i hemmet automatiskt tas upp i domstol? Eller vore det bättre om offret oftare gavs möjligheten att själv bestämma om hon ville ta saken till domstol?»

Tabell 4. Borde målsägandestadgandet ändras? Finland och Sverige enligt kön (%).

	MÄN		KVINNOR		ALLA	
	Finland	Sverige	Finland	Sverige	Finland	Sverige
Lagen borde ändras så att offret alltid fick bestämma om misshandeln skall tas upp i domstol	49	27	48	24	49	26
Den nu gällande lagen är bra	23	8	15	5	19	7
Lagen borde ändras så, att misshandeln alltid tas upp i domstol oberoende av offrets vilja och var det hände	24	64	32	66	28	65
Tveksam, vet ej	4	1	5	5	5	3
Totalt (N)	100 (225)	100 (265)	100 (249)	100 (229)	101 (475)	101 (494)

Skillnaden är mycket klar. Två tredjedelar av svenskarna, men endast en fjärdedel av finländarna, skulle vara färdiga att avstå från målsägandestadgandet. Hälften av finländarna och en fjärdedel av svenskarna stöder däremot ökad beslutanderätt åt offret. Det finns ingen skillnad mellan könen i Sverige. I Finland däremot stöder kvinnorna något oftare slopande av målsägandebestämmelserna.

Skillnaden mellan länderna går i samma riktning som i de tidigare frågorna men är mer markant. Skillnadens storlek torde dock också anknyta till den större publiciteten i Sverige, där familjevåldsförändringen diskuterades påfallande intensivt år 1981, dvs under den tid då materialet insamlades. Diskussionen präglades av attityder som understödde upphävandet av målsägandestadgandet. Lagändringen fr o m början av år 1982 torde ha förstärkt dessa attityder, vilket framgår av de klara skillnaderna i inställning mellan Finland och Sverige.

Diskussion

Debatten om familjevåldet har varit livlig i båda länderna men tonen har varit olika. I Finland har i enlighet med en familjedynamisk åskådning betonats att fenomenet är en hela familjens sjukdom. I Sverige däremot har tyngdpunkten legat på det våld som riktats mot kvinnor och förklaringar har sökts speciellt i det patriarkaliska samhället.

I allmänhet kan man säga att pressdebatten i Sverige har präglats av ett mera långvarigt kampanjliknande tonläge. I den har man ibland till och med aggressivt betonat ett starkt upplevt missförhållande och krävt att det skall grundligt rättas. I Finland har familjevåldet småningom tagit formen av ett socialt problem med mer neutral anstrykning, utan de svenska något sensationsartade dragen.

Skillnaden i den officiella debatten har naturligtvis inverkat på allmänhetens attityder. En av masskommunikationsforskningens teser är att det är lättast att ändra människors attityder till något om vilket det finns få eller inga förhandsuppfattningar. Dessutom är det välbekant att flertalet människor har en benägenhet att ställa sig på den rådande attitydens sida. Skillnaden mellan den bild som massmedia ger oss och befolkningens faktiska attityder kan ibland vara betydande, något som bl a har kommit fram i Finland beträffande hastighetsbegränsningar. Enligt en undersökning var befolkningen huvudsakligen för hastighetsbegränsningar, även om man skulle ha kunnat dra en alldeles motsatt slutsats av den pressdebatt som fördes kring dem (Peltoniemi 1982b).

Det är möjligt att skillnaden i debatten i Finland och Sverige har påverkat attityderna på olika sätt. Attitydundersökningarnas förmåga att beskriva människors verkliga attityder och handlingsätt i konkreta situationer har generellt ifrågasatts. I en jämförande undersökning är dessa allmänna problem vid gallupundersökningar dock av mindre betydelse. Vare sig det är frågan om gammal hävd eller om en återspeglning av den allmänna debatten, visade sig skillnaderna mellan Finland och Sverige vara båda stora och relativt systematiska. Detta kommer utan tvivel att ha betydelse också i valet av de åtgärder som samhället tillgriper i fråga om familjevåld. Detta visas redan bl a genom hävandet av målsägandestadgandet i Sverige.

Adresse: Teuvo Peltoniemi
Luoteisväylä 24 A 16
SF - 00200 Helsingfors 20.

KÄLLFÖRTECKNING

- Ekselius, Eva*: Våld mot kvinnor. Prisma. Borås 1982.
Korpilahti, Marja: Barnmisshandel i Finland och Sverige. Rättspolitiska forskningsinstitutet. Publikation 50. Helsingfors 1981.
Leskinen, Riitta & Mäkinen, Tuija & Peltoniemi, Teuvo: Täällä ei tarvitse pelätä - tutkimus turvakodeista (Här behöver man inte vara rädd - en undersökning om skyddshem). Förbundet för Första Hemmen. Publikation 1. Helsingfors 1982.
Peltoniemi, Teuvo: The first 12 months of the Finnish shelters. *Victimology*. Vol. 6 (1-4): 198-211, 1981.
Peltoniemi, Teuvo: Current research on family violence in Finland and Sweden. *Victimology*. Vol. 7 (1-4): 252-255, 1982a.

- Peltoniemi, Teuvo*: General and public opinion about the general speed limits in Finland in 1973-1974. *Journal of Safety Research*. Vol. 13 (1): 13-24, 1982b.
- Peltoniemi, Teuvo*: Perheväkivallan ilmitulo (English Summary: The detection of family violence). Rättspolitiska forskningsinstitutet. Publikation 51. Helsingfors 1982c.
- Peltoniemi, Teuvo*: Familjevåld – forskning och teorier. *Nordisk Tidskrift för Kriminalvetenskap*. Vol. 70 (1): 1-18, 1983a.
- Peltoniemi, Teuvo*: Familjevåld i Finland och Sverige – omfattning och attityder. Rättspolitiska forskningsinstitutet. Publikation 58. Helsingfors 1983b.
- Peltoniemi, Teuvo*: Child abuse and physical punishment of children in Finland. *Child Abuse and Neglect*. Vol. 7 (1): 33-36, 1983c.
- Peltoniemi, Teuvo & Honkavaara, Pirjo*: A bibliography of family violence and child battering. Research Institute of Legal Policy & The Central Union for Child Welfare in Finland. Helsingfors 1981.
- Snare, Annika & Olafsdottir, Hildigunnur & Peltoniemi, Teuvo*: Den private volden: om hustrumishandling. I verket: *Hoigård, Cecilie & Snare, Annika* (red.): *Kvinnens skyld – en nordisk antologi i kriminologi*. Pax. Oslo 1983.
- Socialdepartementet*: *Kvinnomisshandel – kartläggning och överväganden*. Ds S 1983:2. Stockholm 1983.

RETTELSE

På grund af en ombrydningsfejl skal s. 182, linie 8-3 fra neden, erstattes af:

»avlyssning i bostäder, kontor o d är det extra svårt att anbringa och hämta tillbaka apparatur utan att den misstänkte eller någon närstående anar något. Till detta kommer att avlyssning med dold mikrofon är en synnerligen resurskrävande metod.

Grov brottslighet som narkotikabrottsligheten är planerad brottslighet. Det innebär bl a att de som bedriver den tar hänsyn till vilka metoder samhället och«